

A MOLDAI MAGYAROK KÖZT.

MIKOR a gyimesi hosszú alagúton keresztül elhagyjuk a szép Székelyföldet, a vonaton a magyar szó a harmadik kocsiosztályba szorul. Az első nagyobb állomás itt Palánka, hol többszáz magyar munkás, iparos él. Palánkánál kezdődik a moldvai magyarság első nagyobb telepe: a tatrosvölgyi magyarság.

A palánkai állomáson egy odavaló magyar asszony kísérte föl a fiacskáját a kocsinkba. Egy kékszemű, szőke fiúcskát, oldalán hatalmas vászon-tarisznya.

— Ide ülj! — mutatott egy üres helyre. Majd búcsút vett gyermekétől s eltávozott.

Az anya távozása után útitársam s én igyekeztünk barátságot kötni a magyar fiúcskával. Szegény sorsban él anyjával, de bizonyos büszkeséggel említi, hogy már ő is keres, holott még alig tizenkét esztendő. Egy bojár juhait őrzi kora tavasztól késő őszig. E munkájáért kosztot és háromezer lejt kap.

Meglep a fiúcska fejlettsége, értelmes volta, okos, nyílt tekintete, helyes magaviselete. Iskolába persze nem járt, olvasni, írni nem tanult, de, vagy talán épen ezért tisztán, szépen beszél magyarul.

— Imádkozni tudsz-e? — kérdezzük tovább.

— Én aztán igen! — S biztatásunkra el is mondja az összes imádságokat, melyekre az édesanyja tanította.

Most épen visszautazóban van román gazdájához, aki ügyességéért, megbízhatóságáért igen megbecsüli a kis magyar fiút s minden vasárnap hazaküldi a vasúton az édesanyjához. Hétfőn ismét vissza kell utaznia a bárániaihoz.

A mi kis magyar fiúcskánk nemsokára leszáll a vonatról s egyedül hagy bennünket. Rövidesen ismét magyar szó üti meg fülünket. Három csángóöltözetű leány beszélget halkán a hátunk mögött. Próbálunk velük beszédbe ereszkedni, de riadtan néznek reánk, bizalmatlanul fogadják a magyar szót az ilyen úrféléktől.

Egyik állomáson kiszállva, meglátogatjuk a tatrosvölgyi csángókat.

A tatrosvölgyi csángóság sem gazdaságilag, sem néprajzi, sem pedig nyelvjárási szempontból nem olyan egységes, mint a szeretmelléki. Sok köztük a bevándorlott székely. Ezért a Tatros-völgy nyelvjárása erősen keveredett a szomszédos székely nyelvjárásokkal. A régi magyar lakosság földműveléssel foglalkozik, a bevándorlottak többnyire iparosok vagy egyéb munkások. Életmódjuk nem oly pátriarchális, erkölcsük nem olyan puritán, mint a szeretmellékieké. Sajnos, igen el van terjedve köztük az alkoholizmus, még a nők között is. Az összetartozás érzete sincs meg köztük annyira, mint a szeretmelléki csángók közt, kik úgy élnek kis falvaikban, mint egy óriás család.

Magyar vagy magyartöbbségű falvak a Tatros völgyében és környé-

kén : Gorzófalva (Grozești), Diószeg (Tuta), Tatros (Troțuș), Macskás (kis falucska Dormánfalvától délre a vasút közelében), Doftána (Dofteana), Sirisalja (Cireșoia), Bahána (Bahna), Szitás (Nicorești), Újfalú (Satul-nou), Szöllős (Pârgărești); jelentős csángó lakosság van Ónfalván (Onești), Szaláncon (Slănic), Szászku-ton (Sascut), Kománfalván (Comănești), Dormánfalván v. Dormányon (Dormănești), Vasiestín, Moineștin, Csügésen (Ciugheșu), Radiénán, Fűrészfalun, Sósmezőn, Gutináson (Gutinăș), Prahlán, a már említett Palánkán (Palanca) és Herzsán (Hârja).

Az itt felsorolt falvak a moldvai csángóság legdélibb csoportja : a tatros-melléki csángóság. Római katolikus vallásuk az a kapocs, mely magyarságukhoz fűzi őket. Papjaik ugyan idegenek, híveikkel azok anyanyelvén nem tudnak értekezni, de a kántor rendszeren magyar s igen sok épen székelyföldi.

Szalánc közelében a világháborúban elesett hősök temetője mellett vezet el az út. A temető nincs ugyan gondozva, de legalább el van kerítve a sok katonasír, melyek közt annyi magyar katona fekszik.

Szép hegyoldalban fekszik a szalánci fürdő. Itt még az épületeken ma is látszik a világháború nyoma. A fürdő lerombolt épületeit meghagyták történelmi romoknak a világháború emlékére. Az újonnan épült fürdőrészben eleven az élet. Az egész fürdő kinn sétál a parkban, várják a katonazenét. A zenészek épen készítik elő s állítják fel szerszámaikat. Köztük elmenve halljuk, hogy magyarul diskurálnak egymás közt.

Különben a városokban lépten-nyomon megüti az ember fülét a magyar szó : Aknáváson is (Târgu-Ocna), Adjudon is, Bákóban is. Székelyföldről sok magyar leány jön a román városokba szolgálatot keresni. Megbízhatóságukért, értelmességükért nagyon kapósak. Ahol új ház épült, a kőművesek, pallérok, munkások ajkáról magyar szót hallottunk. Csángók voltak a környékbeli falvakból, merthogy a csángó igen ügyes mesterember is.

Egészen más levegő csap meg bennünket a szeretvidéki magyarság hazájában, Bákótól délre a Szeret két partján. Nagyobb összefüggő tömegben különösen a jobbparton laknak csángó véreink, de tekintélyes számban élnek a balparton is. A Szeret balpartján a következő magyar faluk vannak : Gyécsán (Gaiceana) és Vladika értesülesem szerint színmagyar falvak, Valény (Valeni), Gyoszén (Geoseni), Tyetres (Petriș), Tamás (Tamași), Unguréni, Ploskucén (Ploșcuteni) tekintélyes magyarlakosságú vagy épen magyartöbbségű falvak. E falvak szét vannak szórva s el vannak szigetelve egymástól. Ezért, különösen a férfiak nyelve erősen kevert. Egyik-másik vegyeslakosságú faluban már a neveket is kezdik románosítani (Fazekas = Olaru).

A jobbparti a legtisztább magyar terület. Megszakítás nélkül következőnek itt egymás után : Trunk (Galbeni), Bogdánfalva (Valea Leacă), Albén (Albeni), Bogdánfalvának a világháború után keletkezett új telepe : Újfalú (Ferdinand), a legnépesebb Forrófalva, mellette Kléza, Nagypatak (Valea Mare), Somoska, Felsőreketyin (Fundu Răcăciuni). E csoport falutól északra nagyobb csángó falu Lujzi (Luizi Călugăra). Bogdánfalvától nyugatra a hegyek közt elbújva fekszik a kis Máriafalva (Lărguța), alig ötvenéves magyar falu. E falvaktól északnyugatra a Tázló folyócska mellékén, az úgynevezett *Tázló terén* van még néhány magyar vagy tekintélyes magyarlakosságú falu, mint pl. Gajdár (Găidar) és Pusziána (Pustiana). Megemlítendő még Bákótól északnyugatra egy magyar falu : Lespez (Lespezi).

Itt a Szeret mellékén ősi egyszerűségű életet él ez a puritán, józan, okos, életrevaló, barátságos, szelíd nép. Magyar voltuknak egyik fő megtartó erejét

buzgó katolikus voltukban kell látnunk, bár másfelől épen egyházszervezetük nyit kaput anyanyelvük ellen. Papjaik idegenek, de kántoruk, vagy mint ők nevezik, a *gyák* vagy *deák*, kinek megtartásába nekik is befolyásuk van, még magyar. A deák magyarul tart a serdültebb ifjúságnak vasárnap délután vallástani és erkölcsi tanítást s a délutáni hatórai istentiszteleten magyar az ima és az ének egy része. Felejthetetlen benyomást tett rám, mikor egyik falucskában jelen voltam egy ilyen tanításon és istentiszteleten. A csángó nők színes viseletükben, a férfiak fehér, nyári vászonruhában, hímzettnyakú ingben, fekete szálakkal tarkázott piroscsíkos övvel jelentek meg. Nők és férfiak külön csoportban ültek. Elöl az öregek, hátul a fiatalok. Közvetlenül a szószék és oltár körül a gyermekek. A kántor ép olyan ruházatban, mint a többi falusi férfiak, kiáll a középre és tanít, imádkozik a csángók nyelv-járásán. Templomi tanítás és ima csángó nyelvjárásban! Ez az egyszerű, részint ódon, másrészt elszigeteltsége miatt újszerűvé, szokatlanná fejlődött magyar nyelv ennek a távoli, elfelejtett kis magyar néptörödeknek kicsiny templomában életem egyik legmegkapóbb élménye volt. A kántor a vasárnapi iskolásoknak Mária Magdolna történetét elbeszélve, a bűnről tanított, a hazugságról, mások rágalmozásáról, mint a legelterjedtebb bűnökről. Hogy a kicsi bűn is úgy lealacsonyítja az embert, mint a nagy. A bűnös ember Isten és emberek előtt becsstelen. Ha bűnös vagy, «hiába dicsekszel azzal, hogy magyar vagy», mert semmit nem érsz sem Isten, sem emberek előtt.

Maga a délutáni istentisztelet imákból és énekekből áll. A deák éneklő hangon mondatonként mondja az imát, minden szakasz végső szótagját erősen megnyujtva: «Ó Mária, ó Mária! Légy irgalmasz, légy kegyelmész! Ó Jézusz, ó Jézusz, ó Jézusz! Légy irgalmasz, légy kegyelmész!» A nép minden mondatot hangosan utána mond, valósággal utána kiált a deáknak. Elül a meg-görnyedt, nyolcvan felé járó öreg csángók és csángó nők reszketeg hangjától, hátrább az ifjak harsogó, a nők s az oltár körül a gyermekek csengő kiáltásától valósággal megelevenedett, zúgott, visszhangzott a templom. A csángó a templomban valóban kiált az Istenhez.

Az imák után az istentiszteletet befejező ének következik, melyet az egész gyülekezet énekel:

Nyujtsd ki mennyből, ó Szűzanya, kezedet,
Ne utáld meg szükségében népedet.
Mária, ó Mária!
Mária, Szűzanya!

Oltalmazónk Isten után csak Te vagy;
Légy szószólónk, mert szavad ereje nagy.
Mária, ó Mária!
Mária, Szűzanya!

Mélyen megkap az ének fájdalmasan szomorú dallama. Pedig nem éneklük zeneileg szépen, csakhogy egész lelkükből éneklük. Már a vége felé nincs benne harmónia, felbomlik az ütem. A refrént egyik csoport egy szótaggal elébb kiáltja, mint a másik. S mégis ez az erőteljesen énekelt glissandóival jajveszékelésszerű, zürzavaros kiáltozás Máriához különös erővel ragad meg e távoli templomban, egy évszázadok óta itt élő, folyton léteért küzdő, pusztuló testvérnéptörödek ajkáról, amint Szűz Máriához kiált benne, hogy legyen szószólója Istennél az elhagyott, szegény Mária népének, a kis maroknyi, veszendő moldvai magyarságnak.

A délután folyamán végignézzük az ifjúság táncát is az ográdában

(= a parókia udvarán). A tánc a kántor és a szülők szigorú felügyelete alatt folyik le. Ebben a fiatalok 15-től 19 éves korukig vehetnek részt s ott sem szabad leánynak fiúval táncolni. Az erkölcs és illem nem engedi meg. Csak fiúnak fiúval, leánynak leánnyal. Zenészüket két cigánysiheder. Egyik hegedűs, a másik kobzos. Még táncolják a csárdáshoz hasonló *kettőst*, de a *sárba* már román nemzeti tánc, a *kezes* is alkalmasint román tánc lesz.

A vasárnapi istentiszteleten kívül még nagyobb távolságról összehozza a csángókat a búcsú. Híresek a reketyini (Porciunkula napján), nagypataki (Márton napján), marzsinéni, gyoszéni, szabófalvi, pildesti búcsúk. Egy-egy búcsún néha egy-két ezer csángó is összejön. Sokan eljárnak közülük évenként a híres csíksomlyói búcsúra is, vagy ahogy ők ejtik: *Somolyóra*.

A csángó mélyen vallásos lelkületére vall az is, hogy falvaikban s azok határán feltűnően sok a kereszt. A régiekben mind magyar felírásúak, az újabbakon már mindinkább román a felírás. Egyik felírás pl. így szól: *Szent | Peter | Apostól | ez Anya | Szentegy | ház | első | lathato | fejének | tisztelet | ére tették | ezt a kere | sztet | Gabor Antal | Búr István | Petre Antal | Bulai György | Búr Mihál | Fekete János | 24 Junius | 1908 |*.

Jellemző névátvitel a csángók nyelvében, hogy a *hit* szó nemcsak vallást, hanem anyanyelvet is jelent náluk.

A csángóknak 1884 óta Jassiban saját püspökük van. A mostani, Robu püspök, szabófalvi csángó származás (= Rab), de érzületben, műveltségben egészen román. Ma már *Hălăucești*ben r. kath. papi szemináriumuk is van, hallgatói nagyobbrészt románmegyei csángó fiúk, kiket erős nemzeti szellemben nevelnek. Ezekből lesz az új papi nemzedék s előreláthatólag nevezetes tényezői lesznek a csángók nagyobbmértvű románosításának.

Fontos tényezője a románosításnak az állami iskola az általános tan kötelezettséggel karöltve. Erdélyi kisebbségi iskolába csángó gyermeket fölvenni nem tanácsos. Mivel az iskolában nem tanulnak meg magyarul sem olvasni, sem írni, az értelmes csángó ezt magánúton pótolja. Álljon itt pár sor annak illusztrálására, hogyan ír magyarul egy írástudó csángó:

Mi dalag hagdi süvem
Bánatval van telve?
Ciontaidat Iária
Fájdalom gyötrelmi
Iai mind rivád ruhand
A hálál félelmi.
Látam sent arjádát
Epen meg sáradva stb.

A csángó kitartó, hangyaszorgalmú, ügyes és nagyon takarékos gazda. Főfoglalkozása a földművelés. Jóságjuk nincs annyi, mint mifelénk. Terményei ugyanazok, mint a m. falusi népünkéi. Földjük termékeny, csak kevés. A csángó leginkább törpebirtokos (6–10 hektár), ezért szívesen vállal munkát egy-egy nagybirtokon a termény bizonyos hányadaért. A csángó nő minden munkából válogatás nélkül kiveszi részét. Ott látjuk őket a mezőn, ha kell, s a házi munkában. A szövés-fonás nyáron át sem szünetel. Nemcsak a házat látják el a szükséges ruhaneműekkel, hanem eladásra is jut belőlük. A nő a férjét magázza s ez viszont tegezi őt. A férj a feleségét nagyon megbecsüli s tanácsát minden ügyes-bajos dologban figyelembe veszi. Feltűnt előttem, mennyire nem tartanak rangkülönbséget. A magázást és tegezést náluk egyedül a kor szabja meg, nem pedig valami rangkülönbség. A gyermek életében

számos alkalom van arra, hogy a felnőttek egymással összekomásoodjanak. Náluk a *keresztapám, keresztanyám, keresztfiam, keresztlyányom* valósággal a *bátyám, néném, öcsém, húgom* megszólításokat pótolja.

A csángó korán, 19—20 éves korban nőszül. Szeretik a gyermeket. Ritka a gyermektelen házaspár, viszont a többgyermekes család közönséges náluk. Kár, hogy nagy a gyermekhalandóság. Ennek egyik oka az orvoshiány lehet, meg hogy sajátépítésű házaik s benne az életmód nem igen felelnek meg az egészségügyi követelményeknek. A gyermeket különben nagy gonddal nevelik, mégpedig nemcsak kiki a magáét. A gyermeket, ha helytelenül viselkedik, az idegen is megszólítja és meginti.

Egyik csángó falu utcáján járva, két apró gyerek: egy leányka s egy fiúcska szalad el mellettünk nagy kiáltozással:

— Apókám, apókám! (= nagyapám).

Látjuk aztán, hogy kiáltásuk egy szálas öreg csángónak szól, ki merev tartással, botjával tapogatva jött szembe velünk. Vak volt az öreg nagyapó.

Az öreg, ráncos arc a kedves hangok hallatára kiderül, nagyapó széttárja karjait s unokáira hajolva, magához öleli őket.

— Kabalám, csitkóm! — kiáltja szerető becézéssel. (A *kabala* a leánykának, a *csitkó* a fiúcskának szólt.)

A falunak ősegyszerűségű, zárt életformája az egyedül ismert magyar társadalmi forma a csángók közt. Magyar úriosztály, középosztály nincs. Aki ebből az egyszerű életformából kiemelkedik s érintkezésbe lép a nekik egyedül hozzáférhető román kultúrával, az a magyarságra nézve elveszett. Az ilyen művelt csángó már szégyell magyarul beszélni, mert a magyar műveltségről sejtelve sincs. Őket magyarságukra csak az egyszerű életformák közt élő falusi csángó emlékezteti, melynek köréből ők már kiemelkedtek s nem akarnak annak a szintjére visszatérni, azzal közösséget vállalni.

Még egy jelentékeny moldvai csángótelepről nem tettünk említést: a románmegyei csángókról, az ú. n. *északi csángókról*. Ezek Román megyében a Szeret folyó mentén laktak. Értesülesem szerint még magyar faluk itt: Szabófalva, Pildești, Iughani s a páréves Traian. Nagy magyartöbbségű falu Gheriești. De szétszórtan még más falukban is élnek itt magyarok (Mircęști, Tețcan, Ferdinand). Nyelvük azonban már rendkívül kevert.

A csángó nehéz életviszonyai között is jó állampolgár. Ezt megmutatta a világháborúban s még régebben a parasztlázadáskor, melyben a csángó paraszt nem vett részt. Józanságát, reális gondolkozásmódját egyéb faji erényei mellett nehéz sorsában is megőrizte.

Szathmáry Balázs.

SZEMLE.

Álljatok sorba emberek,
Szemlét tartok fölöttetek.

Az kap vitézi telket is,
Kap földet és kap mennyet is.

Aki könnyezve messze néz,
Az vitéz lesz most, könnyvitéz.

A legbúsabbnak felvarrok
Szívemből három csillagot.

Én elmegyek és azután
Ő lesz a bánatkapitány.

Falu Tamás.